

Maatalouden ympäristövaikutusten Tutkimusohjelma MATO 2016-2020 23.6.2015

Yleistä

Maataloussektorille on asetettu useita ympäristön tilaa parantavia kansainvälisiä ja kansallisia tavoitteita, joita pyritään toteuttamaan erilaisilla tukijärjestelmillä ja ympäristölainsäädännöllä. Tavoitteiden saavuttamiseen liittyy monia erilaisia poliittisia, taloudellisia ja teknisiä haasteita ja näiden selvittämiseen tarvitaan tutkimusta. Nämä tutkimustarpeet kuvataan tässä tutkimusohjelmassa.

Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka muodostuu kahdesta ns. pilarista: I pilariin kuuluvat EU:n suorat tuet ja II pilariin maaseudun kehittäminen.

EU-osarahoitteinen Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020 on keskeinen politiikkainstrumentti maatalouden ympäristötavoitteiden edistämiseen. Maaseutuohjelman tavoitteiden toteutumista seurataan seurantajärjestelmän avulla. Ohjelman vaikuttavuutta arvioidaan ohjelman arviointisuunnitelman mukaisesti vuosina 2017 ja 2019 sekä loppuarvioinnilla ja täydentävillä teema-arvioinneilla. Vuonna 2016 arvioidaan ympäristötoimenpiteiden sitoutumisastetta ja sen perusteella tehdään mahdollisesti ohjelmanmuutoksia. Maaseutuohjelman vaikuttavuuden arviointi hyödyntää olemassa olevia ympäristöseurantoja, joiden tietojen keräämistä koordinoi Luonnonvarakeskus (LUKE). Maaseutuohjelman arvioinnista vastaa maa- ja metsätalousministeriö.

Yhteisen maatalouspolitiikan I pilarin suorat tulotuet viljelijöille toimeenpannaan EU-lainsäädännön perusteella ja rahoitetaan kokonaan unionin varoin. Keskeisiä Suomessa käyttöön otettuja tukitoimenpiteitä ovat tilatuki, viherryttämistuki, tuotantosidonnainen tuki sekä nuoren viljelijän tuki. Ympäristötehokkuuden parantamiseen tähtäävä viherryttämistuki on uusi pakollinen tukielementti, jolla tuetaan ilmaston ja ympäristön kannalta suotuisia maatalouskäytäntöjä koko unioniin alueella. Myös tuotantosidonnaiseen tukikokonaisuuteen, jolla tuetaan maito-, naudanliha-, lammas- ja vuohitaloutta sekä tiettyjen erikoiskasvien viljelyä, sisältyy välillisesti ympäristötavoitteita (muun muassa luonnon monimuotoisuuden ja maaseutumaiseman ylläpitäminen sekä maanrakenteen parantaminen). Suorien tukien toimeenpanoa arvioidaan jo ensimmäisen käyttöönotto vuoden 2015 perusteella. Erityinen huomio tullaan kiinnittämään viherryttämistukeen. Tuotantosidonnaisen tuen väliarviointi tehdään vuonna 2017. Suorien tukien arvioinnista vastaa EU:n komissio.

Ympäristölainsäädännöllä on keskeinen merkitys ympäristönsuojelun tavoitteiden saavuttamisessa. Vaikka alan lainsäädäntö on varsin kattava, sitä on jatkuvasti kehitettävä vastaamaan yhteiskunnan muutoksia ja tarpeita. Kansallisen ympäristönsuojelulainsäädännön kehittäminen on vahvasti sidoksissa EU-lainsäädäntöön. Keskeisin ohjauskeino on vuonna 2000 voimaan tullut ympäristönsuojelulaki. Se on pilaantumisen torjunnan yleislaki, jonka tavoitteena on ehkäistä ympäristön pilaantumista sekä poistaa ja vähentää pilaantumisesta aiheutuvia vahinkoja, turvata terveellinen ja viihtyisä sekä luonnontaloudellisesti kestävä ja monimuotoinen ympäristö, ehkäistä jätteiden syntyä ja haitallisia vaikutuksia, tehostaa ympäristöä pilaavan toiminnan vaikutusten arviointia ja huomioon ottamista kokonaisuutena, parantaa kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, edistää luonnonvarojen kestävästä käytöstä, torjua ilmastonmuutosta ja tukea muuten kestävästä kehityksestä. Ympäristönsuojelulaki ei koske kuitenkaan ympäristön fyysistä muuttamista tai rakenteellista pilaamista eikä myöskään maankäyttöä ja luonnonuojelua, joista on säädetty erikseen. Vesilaki ohjaa vesien käyttöä ja rakentamista ja jätelaki jätehuoltoa ja jätteiden hyötykäyttöä. Myös geenitekniikan ja kemikaalien käytöstä, merensuojelusta ja hankkeiden ympäristövaikutusten arvioinnista on säädetty eri laeilla. Tämän lisäksi on erilaisia suunnitelmia, strategioita ja toimintaohjelmia, joilla edistetään esimerkiksi hy-

vän ympäristön tilaa, ilmasto- ja energiatarpeita, Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestävästä käytöstä.

Maatalouden ympäristöasioihin liittyviä ongelmia ratkotaan tutkimuksen avulla. Tutkimusteemat ja -kysymykset liittyvät maaseutuohjelman ja yhteisen maatalouspolitiikan strategiaan tavoitteisiin. Tutkimuksen tarkoitus on tukea ohjelman arviointia, edistää politiikkatavoitteiden toteutumista sekä tuottaa uutta tietoa jonka avulla valmistaudutaan myös seuraavan rahoituskauden ympäristötoimenpiteisiin.

Tavoite

Tutkimusohjelman tavoitteena on edesauttaa maatalouden ympäristötavoitteiden toteutumista sekä luoda pohjaa tulevan rahoituskauden ympäristötavoitteiden toimien toteuttamiselle. Tutkimusten avulla on tarkoitus tuottaa ratkaisuja ongelmiin, jotka vaikeuttavat ympäristötavoitteiden toteutumista sekä myös tunnistaa uusia ratkaisumalleja. Lisäksi tutkimusohjelma tuottaa tietoa maaseutuohjelman arvioinnin tueksi (arviointi määritellään tarkemmin maaseutuohjelman arviointisuunnitelmassa). Lähtökohtana ovat maaseutuohjelman ympäristötavoitteet:

- vesistöjen tila paranee
- maaperän kasvukunto paranee
- luonnon monimuotoisuus lisääntyy
- ilmastonmuutokseen sopeutuminen tehostuu
- ilmastonmuutoksen hillintä tehostuu.

Yhteisen maatalouspolitiikan tavoite on edistää luonnonvarojen kestävästä hoitoa ja ilmastotoimien käyttöä, joilla keskitytään kasvihuonekaasupäästöihin, luonnon monimuotoisuuteen, maaperään ja veteen.

Tutkimusohjelman on hahmoteltu aiheita seitsemään eri teema-alueeseen. Tutkimusohjelma täsmentyy hankkeiksi kun tutkimuslaitokset valmistelevat hakemukset. Tutkimusohjelmaa päivitetään tarpeen mukaan.

Tutkimusohjelman teemoja

1. Poliittikkavaikutukset ja niiden yhteensovitus

- Miten yhteinen maatalouspolitiikka, maaseutuohjelma ja muut poliittikkatoimet vaikuttavat kansallisten ja kansainvälisten ympäristötavoitteiden saavuttamiseen?
- Missä määrin ilmastotavoitteita saavutetaan maankäytön muutoksien ohjaamisella?
- Eri ympäristötavoitteiden ristiriitaisuus ja miten niihin vaikuttaa tuki- ja ympäristölainsäädäntö? (Asiaa on selvitetty ilmastoasioiden osalta, mutta vesi- ja monimuotoisuusasioissa tätä ei ole tehty.)
- Mitä muutostarpeita ilmastonmuutoksen hillintä ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen aiheuttaa poliittikkavälineille pitkällä aikavälillä?

2. Tilatason toimien ympäristötehokkuus sekä tilojen yhteistyömuodot ja niiden lisäarvo.

- Mikä on tilatason eri toimenpiteiden ja tuotantojärjestelmän kustannustehokkuus suhteessa saavutettuihin ympäristövaikutuksiin sekä tilan kokonaistalouteen?

- Minkälaisilla yhteistyötoimenpiteillä saadaan lisäarvoa ympäristötavoitteisiin ja mitkä yhteistyömuodot ovat kustannustehokkaimpia sekä taloudellisesti kannattavia?
- Millä uusilla keinoilla voidaan parantaa pellon vesitaloutta ravinnehuuhtoumien vähentämiseksi?
 - o Miten luonnonmukainen peruskuivatus vaikuttaa ravinnevirtoihin ja monimuotoisuuteen? Luonnonmukaisella peruskuivatuksella tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla pyritään edistämään uomin luonnontilaista toimintaa sekä vähentämään vesistökuormitusta ja lisäämään luonnon monimuotoisuutta.
 - o Minkälaisilla toimilla säädellään parhaiten lohkotason ja valuma-alueen kuormitusprosesseja?
- Perinnebiotooppien ennallistamisen kustannustehokkuus?
- Miten Suomen suppea kasvinsuojeluainevalikoima vaikuttaa maatalousympäristön tilaan ja uusien kasvilajien ja -lajikkeiden käyttöönottoon? Millaiset vaihtoehtoiset kasvinsuojelutavat ovat taloudellisesti kannattavia?

3. Tiedosta toimintaan

- Mitkä ovat tärkeimmät tiedonvälityskanavat (lehdistö, SOME, virtuaalinen tieto, mielipidejohtajat, neuvotilat) viljelijälle ja miten ne vaikuttavat?
- Miten hallinnon välittämä tieto jalkautuu kentälle, kuka tiedon välittää ja miten käyttökelpoista se on? Missä määrin hallinnon välittämä tieto muuttuu ja missä se muuttuu matkalla viljelijälle?
- Mikä ohjaa viljelijän päätöksentekoa taloudellisten kannusteiden lisäksi?
- Miten uusin tutkimustieto saadaan parhaiten viljelijöiden ja muiden toimijoiden käyttöön ja käytäntöön?

4. Maaperä - tuottavuuden ja ympäristövaikutusten ytimessä.

[hakuun Makeran painopisteenä vuonna 2016]

- Mikä on eri maanhoidon toimenpiteiden ympäristöllinen ja taloudellinen tehokkuus ilmaston muuttuessa?
- Mitä mahdollisuuksia maaperän hoidolla on parantaa satoa ja tuottavuutta? Millä edellytyksillä viljelijä voi hoitaa maaperää (esim. vuokrapellot, perusparannustoimet)?
- Pellon eri käyttömuodot yhteiskunnan näkökulmasta. Millainen on riittävä viljelykierto koko maan tasolla ja alueellisesti tuottamattomien nurmien (suojavyöhykenurmet, kesannot, luonnonhoitopeltonurmet) ja sato- ja kasvien osalta?
- Mikä peltomaan orgaanisen aineksen merkitys peltoviljelylle ja vesien suojelulle? Mitä vaihtoehtoisia mekanismeja ja toimenpiteitä on olemassa hyvän ja tuottavan maaperän tilan saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi? Mitä mahdollisuuksia niitä on soveltaa maatalouspolitiikassa?

5. Kiertotalous - ruokajärjestelmä osana kiertotaloutta.

[hakuun Makeran painopisteenä vuonna 2016]

Sipilän hallitusohjelman ”Biotalous ja puhtaat ratkaisut” -osion yhtenä kärkihankkeena on ”Kiertotalouden läpimurto, vesistöt kuntoon”, jossa todetaan:

”Hyödynnetään kiertotalouden kasvavia mahdollisuuksia. Panostetaan parhaaseen vaikuttavuuteen. Itämeren hyvän ekologisen tilan edistämiseksi toimitaan yhteistyössä kotimaisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Vesistöihin huuhtoutuvien ravinteiden ja humuksen määrää vähennetään ja samalla lisätään maatalouden ravinne- ja energiaomavaraisuutta.”

Tätä kärkihanketta edistämään tarvitaan tutkimusta, joka vastaa seuraaviin kysymyksiin:

- Mitkä ovat maa- ja elintarviketalouden ravinnevirrat ja -vuodot ja niiden taloudellinen merkitys? Mitä uusia keinoja tarvitaan ravinnekierrätyksen tehostamiseksi, kun biohajoavan ja muun orgaanisen jätteen sijoittaminen tavanomaisen jätteen kaatopaikalle kielletään vuoteen 2016 mennessä?
- Mitä sektorirajoja ja/tai tuotantorajoja ylittävää yhteistyötä tarvitaan jotta syntyisi uusia liiketoimintamahdollisuuksia?
- Mitkä ovat mahdollisuudet orgaanisten sivuvirtojen tehokkaaseen kestäväan yhteisprosessointiin muiden massojen kanssa? Kierrätysravinteiden käytettävyys ja turvallisuus.
- Mitä uusia teknologioita ratkaisuja on olemassa kiertotalouden edistämiseksi?
- Elintarviketalouden yhteistyön edistäminen kiertotalouden keinoin?

6. Uusiutuvat energialähteet - maaseudun ja maatalojen energiaomavaraisuuden rakennuspalikat, energiasäästön käyttämättömät mahdollisuudet.

- Millaisia ovat maatalojen energiatehokkaat tuotantoketjut?
- Mitä mahdollisuuksia on kustannustehokkaaseen, hajautettuun energiatuotantoon ja sen parantamiseen?
- Mitä mahdollisuuksia on maatilarakentamisen resurssitehokkuuden parantamiseksi (huomioiden nykyiset rakentamis-, turva- ja rakennusmateriaalien laatuvaatimukset sekä rakentamisen energiatehokkuustavoitteet rakentamiselle)?
- Mitä mahdollisuuksia on maaseudun ja maatalouden bioenergiaraaka-aineiden (ml. tuotannon sivuvirrat, jätteet, lanta, nurmimassa) kustannustehokkaaseen ja kestäväan käyttöön?

7. Ekosysteemipalvelut - maataloustuotannon tärkeä ulottuvuus

- Mikä on eri politiikkavälineiden vaikutus maatalousluonnon monimuotoisuuden kehitykseen?
- Mikä on viljelyn monipuolisuuden merkitys maataloustuotannolle ja luonnon monimuotoisuudelle? Mikä on maatalousluonnon monimuotoisuuden (mm. reunavyöhykkeet, viljelemättömät peltokaistat) taloudellinen arvo maataloudelle?
- Mikä on maatalousmaiseman taloudellinen arvo maaseudulle?
- Miten ekosysteemipalvelujen tuottaminen voitaisiin toteuttaa tulevalla rahoituskaudella?

Tutkimushankkeista

Tutkimushankkeiden tulokset toteuttaminen vaatii eri tieteenalojen ja tutkimuslaitosten välistä yhteistyötä. Erityisesti luonnontieteen, taloustieteen, käyttäytymis- ja viestintätieteiden hyödyntäminen yhteistyössä mahdollistaa tuloksekkaiden hankkeiden toteuttamisen.

Toteutustapa

Tutkimusohjelmalle varataan resursseja yhteiseen koordinaatioon. Tutkimusohjelman sisällä olevat tutkimushankkeet ja selvitykset rahoitetaan eri lähteistä sisällön ja rahoitusmahdollisuuksien mukaan. Mahdollisia lähteitä olisivat MMM:n tutkimusvarat, YM:n tutkimusvarat sekä ohjelman arviointisuunnitelmaan liittyvien selvitysten osalta maaseutuohjelman tekninen apu. Maaseutuohjelman teknisellä avulla ei kuitenkaan rahoiteta tutkimusta.

Hankkeiden kesto olisi 3-4 vuotta, mutta hankkeet voivat alkaa lomittain niin, että koko rahoituskaudelle 2014-2020 on tutkimuksia käynnissä.

Lisätietoja maa- ja metsätalousministeriöstä

neuvotteleva virkamies Marja-Liisa Tapio-Biström p. 029 51 62400
ylitarkastaja Eero Pehkonen p. 029 51 62406

sähköposti: etunimi.sukunimi@mmm.fi